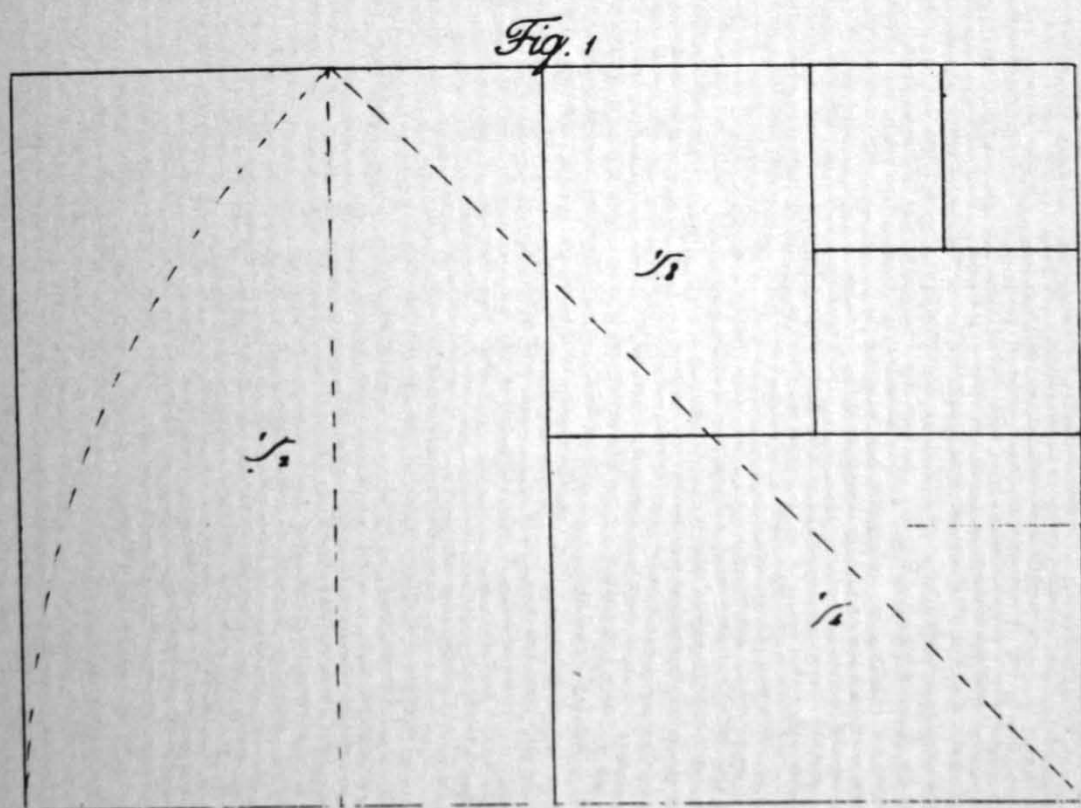

Nordisk

4/90

Pappershistorisk Tidskrift

Utgiven av Föreningen Nordiska pappershistoriker

Om DIN-formatet

Sveriges nordligaste handpappersbruk

Blekning med ozon - redan 1871

Nordisk pappershistorisk konferens 1991 - inbjudan

Nordisk pappershistorisk tidskrift. Årg 18, 1990, nr 4

Utgiven av Föreningen
Nordiska Pappershistoriker
utkommer med fyra nummer
per år.

Ansv. utg. och redaktör:

Jan Olof Rudén

S:t Eriksgatan 130 C

S-113 43 STOCKHOLM

tel 08-33 83 69

I redaktionen ingår Bo Rudin
och Lars Ljunggren

För medlemsärenden kontakta
kassören Per Nordenson,
Fridebergsvägen 20, S-151 48
Södertälje

Postgirokonto 85 60 71 - 6.

ISSN 1101-2056

ÄR DU INTRESSERAD AV HANDGJORT PAPPER ELLER AV PAPPERSHISTORIA?

av hantverkstraditionen, av tillverknings-
sättet, av redskapen, av pappersmakarna, av
brukshistoria och bruksmiljö, av den färdi-
ga produkten och dess användning, av vat-
tenmärken, av datering med hjälp av pap-
persegenskaper (särskilt vattenmärken), av
papperskonservering, av konstnärligt bruk
av papper?

GÅ DÅ MED I NPH, FÖRENINGEN NORDISKA PAPPERSHISTORIKER!

Du får då NPHT, föreningens tidskrift
fyra gånger per år. Du blir då berättigad
att delta i medlemsmöten vartannat år och
träffa likasinnade.

Omslag: DIN-formatet 1839

Hornedström/Nyede pappersbruk - Sveriges nordligaste handpappersbruk, 1760-1833

AV RUNE SVENNINGSSON

REDAKTÖRSSKIFTE 1991

Med detta nummer tar jag som redaktör av NPHT farväl av mina läsare.

Det har varit en angelägen och angenäm uppgift att omgestalta tidskriften. Med annan framställningsteknik blev det möjligt att reproducera fotografier. Detta har i sin tur påverkat det allmänna utseendet och medverkat till att förhöja tidskriftens kvalitet.

Som idégivare, som diskussionspartner och som moraliskt stöd har Bo Rudin och Lars Ljunggren varit ovärderliga. Inte minst från dem utgick signaler att det var dags att byta namn till Nordisk Pappershistorisk Tidskrift i stället för det kryptiska NPH-Nytt.

Ett tecken på att NPHT vunnit i läsvärde är att antalet abonnenter/medlemmar vuxit under de senaste åren.

Det är praxis att redaktionen för tidskriften flyttar mellan medlemsländerna. Dels därför att sysslan som redaktör inte skall bli en evig följeslagare, dels därför att innehållet tenderar att spegla främst redaktörens eget land. Det är därför till gagn för tidskriften att få nytt blod och nya infallsvinklar.

Från nr 1/91 kommer redaktionen att ligga i Danmark. Den nye redaktören heter Hans Peder Pedersen och kan nås på Konservatorskolen, Esplanaden 34, DK-1263 København. Han blir glad om du sänder honom artiklar eller uppslag till artiklar.

Jag önskar H P Pedersen lycka till!

JAN OLOF RUDÉN

Under ett antal år har jag varit redaktör för tidskriften NPHT. Det har varit en angelägen och angenäm uppgift att omgestalta tidskriften. Med annan framställningsteknik blev det möjligt att reproducera fotografier. Detta har i sin tur påverkat det allmänna utseendet och medverkat till att förhöja tidskriftens kvalitet.

Den senaste tiden har jag varit redaktör för tidskriften NPHT. Det har varit en angelägen och angenäm uppgift att omgestalta tidskriften. Med annan framställningsteknik blev det möjligt att reproducera fotografier. Detta har i sin tur påverkat det allmänna utseendet och medverkat till att förhöja tidskriftens kvalitet.

Handpappersbruket i Hornedström/Nyede grundades 1760 av Erik Edström och Lars Hornaeus. Det var ett av de första handpappersbruket i Sverige.

Glänka svart från Hornedström/Nyede pappersbruk. Det var ett av de första handpappersbruket i Sverige.

Handpappersbruket i Hornedström/Nyede grundades 1760 av Erik Edström och Lars Hornaeus. Det var ett av de första handpappersbruket i Sverige.

Angermanland Nyede 1760-1833
Jämtland Waplan 1849-1850
Västmanland -
Norrbotten -

Frågor har det varit fråga om tillverkning av olika pappersarter, karduspapper och blåpapper. Några lömsningar i form av vattenmålning har inte påträffats - inte heller några andra lömsningar.

Under ett antal år har jag varit redaktör för tidskriften NPHT. Det har varit en angelägen och angenäm uppgift att omgestalta tidskriften. Med annan framställningsteknik blev det möjligt att reproducera fotografier. Detta har i sin tur påverkat det allmänna utseendet och medverkat till att förhöja tidskriftens kvalitet.

Den senaste tiden har jag varit redaktör för tidskriften NPHT. Det har varit en angelägen och angenäm uppgift att omgestalta tidskriften. Med annan framställningsteknik blev det möjligt att reproducera fotografier. Detta har i sin tur påverkat det allmänna utseendet och medverkat till att förhöja tidskriftens kvalitet.

Handpappersbruket i Hornedström/Nyede grundades 1760 av Erik Edström och Lars Hornaeus. Det var ett av de första handpappersbruket i Sverige.

Glänka svart från Hornedström/Nyede pappersbruk. Det var ett av de första handpappersbruket i Sverige.

Handpappersbruket i Hornedström/Nyede grundades 1760 av Erik Edström och Lars Hornaeus. Det var ett av de första handpappersbruket i Sverige.

Angermanland Nyede 1760-1833
Jämtland Waplan 1849-1850
Västmanland -
Norrbotten -

Frågor har det varit fråga om tillverkning av olika pappersarter, karduspapper och blåpapper. Några lömsningar i form av vattenmålning har inte påträffats - inte heller några andra lömsningar.

A 4-formatet engelsk uppfinning

UR SVENSKA INDUSTRIFÖRENINGENS
TIDSKRIFT 1839, APRIL

Nytt Engelskt skriftpappersformat.

Man har i England väckt förslag, att taga lika stort postporto mellan alla orter inom landet och sälja stämplade brefkuverter, på samma sätt som stämplat papper. Skulle detta förslag blifva antaget, så blefve omslagspapperets form och storlek af vigt, och det skulle vara ganska obehvämt att använda olika formater. Till undvikande häraf har föreslagits att gifva papperets längd det förhållande till dess bredd, som diagonalen i en kvadrat har till kvadratens sida. Dessa mått äga nämligen den egenskapen, att om man sammanviker de korta sidorna af ett sådant ark, så blir halfarket likformigt med helarket, qvarten med halfarket, oktaven med qvarten, och så allt vidare, så långt papperet kan vikas.

Närvarande Engelska postpappersformat, af 16 tums längd på 10 tums bredd för helarket, skulle då komma att förändras till $1\frac{1}{2}$ tums längd på 10 tums bredd.

Den nyssnämnda proportionen på en aflång fyrkant är för öfrigt känd ibland arkitekter och andra konstnärer, såsom ganska vacker, och därför ofta begagnad. Den skulle äfven vara särdeles passande att nyttja för tryckpapper, hvarigenom alla böcker i folio, kvart, oktaf och sedés fång samma behagliga yttre form.

Fyrkanten *Fig. 1* visar det ifrågavarande skriftpappersformatet och dess underafdelningar.

Hornedström/Nyede pappersbruk - Sveriges nordligaste handpappersbruk, 1760-1833

AV RUNE SVENSK

Under ett antal år har jag sysslat med att bl a kartlägga den norrländska massa- och pappersindustrin. Arbetet har rubricerats som Etapp III i den stora riksomfattande dokumentation som kommit till stånd genom Skogsindustrins Historiska utskott. Etappen omfattar Sveriges fyra nordligaste län, från Sundsvall upp till Karlsborgsverken.

Den dominerande verksamheten har haft sin tyngdpunkt förlagd till den skogsbaserade råvaran, parallellt med och föregånget av sågverksrörelsen. Så har man också uppfattat situationen i Västernorrland, där Sundsvalls museum gjort en länsinventering av den skogsbaserade industrin. Sågverk, träsliperier och massafabriker har tillsammans med moderna pappersbruk fått utgöra inventeringsmaterialet och därmed har man låtit det vara bra.

Handpappersbruk med deras tillverkning baserad på lumpråvara har man helt enkelt lämnat därefter. Om det beror på okunskap eller ett rent förbiseende må vara osagt. Knapast har det berott på omfattningen. I dessa fyra län har enligt tillgängliga källor bara funnits fyra handpappersbruk. Dessutom var dessa av relativt blygsamt format.

Ganska snart framgick att det funnits två handpappersbruk i Njurunda socken i Medelpad samt att det även funnits ett i Vaplan i Jämtland.

Handpappersbruk

Medelpad	Wästanå	1834--1856
	Stångå	1847--1872
Ångermanland	Nyede	1760--1833
Jämtland	Waplan	1849--1868
Västerbotten	--	
Norrbottn	--	

Främst har det varit fråga om tillverkning av grövre papperssorter, karduspapper och liknande. Några lämningar i form av vattenmärken har inte påträffats--inte hittills kanske bör tilläggas.

Men av en händelse fick jag ta del av ett intressant påpekande en dag när jag besökte Ådalen och Kramfors kommunarkiv. Någon sade i förbigående apropå en vägbeskrivning: "Alldeles till söder om där pappersbruket legat".

Intresset var väckt och nu började ett särskilt letande efter detta pappersbruk. På läns museet fanns som nämnts inte någon hjälp att få. Svaren fanns på landsarkivet i Härnösand och efter ett visst letande återfanns en mängd uppgifter om detta Sveriges nordligaste handpappersbruk, NYEDE pappersbruk i Ytterlännäs socken i Ångermanland.

Bruket finns beskrivet i landshövdingeämbetets i Västernorrland femårsberättelser och märkligt nog finns det även referenser till dessa i de berättelser som landshövdingarna i såväl Västerbotten som Norrbotten lämnat. Dessa båda landshövdingar beklagar djupt att det inte fanns någon näringsidkare som ville försöka med "sådan papperstillverkning som bedrivs något längre söderut". Vem vet, kanske de hade köpt papper från NYEDE pappersbruk.

Ytterligare forskning måste dock till innan denna mycket intressanta anläggning helt kan beskrivas och presenteras. Några data skall dock lämnas här nedan. Uppgifterna härrör från lättåtkomliga skriftliga källor. Dessa redovisas sist i denna uppsats.

Enligt bevarade handlingar skulle komminister Jöns Hornaeus och inspektoren Lars Hornaeus av byamännen i Dal köpt ett kvarnställe vid Lesjöns mynning i Edsån. Köparna fick förbinda sig att betala för ev. blivande ohägn som kunde uppstå. Ganska snart lät emellertid den ene brodern sälja sin andel i det blivande pappersbruket till bokhållaren Erik Edström vid Åvikebruk. I Kommerskollegiums resolution från 18 sept 1760 finns dessa båda herrar, Lars Hornaeus och Erik Edström, upptagna som kompanjoner och fabriksidkare.

Pappersbruket fick namnet Hornedströms pappersbruk. Förmodligen en namnkonstruktion baserad på de båda ägarnas efternamn. Även stavningar som Hornöström har förekommit. Enligt Hülphers beskrivs pappersbruket så här:

...förfärdigas här endast gröfre sorter, såsom Consept- Cardus och Wäggpapper. Wattenbrist eller otillräcklige dammar skal ibland gjort hinder i tillverkningen.

Råvaruförsörjningen beskrives enligt samma källa:

På gröfre lumpor är tillgång i orten, och insamlas i Socknarne wid Mantals-skrifningarna efter pålysning. Detta Pappersbruk som det enda i Länet, ehuru nu något förfalli, skulle genom et bättre förlag snart kunna hjelpas.

I landshövdingeberättelserna kan man följa brukets växlande framgångar. Det verkar som om höjdpunkten skulle ha inträffat i början av 1780-talet. Då var 11 man anställda här och årstillverkningen skall enligt uppgift ha varit 3 000 ris papper, varav drygt 800 ris tryckpapper.

År 1800 hade bruket övertagits av Erik Edströms son Carl och pappersbruket kom att benämnas NYEDE. Hela anläggningen flyttades 100 famnar längre ned i ån varigenom fallhöjden tredubblades.

I en redogörelse till kommerskollegium meddelar Edström att han uppfunnit en metod att väva pappersformar med ett instrument med vilket man kunde väva två formar om dagen, vilket arbete utfört för hand skulle ha tagit 11-12 dagar.

Under de första decennierna av 1800-talet drabbades pappersbruket av svår konkurrens och dyrtid. Arbetsstyrkan var åren 1828-32 blott 4 man och tillverkningen hade sjunkit till drygt 550 ris papper. År 1833 brann hela anläggningen ner och uppfördes aldrig igen och därmed sattes punkt för Norrlands första pappersbruk.

Vid besök hos överlantmäterienheten vid Länsstyrelsen i Härnösand gjordes några intressanta fynd. På äldre kartmaterial från Ytterlänäs fanns NYEDE pappersbruk

inritat på en skifteskarta. Även bruksherrgården var inritad på samma papper. Dessutom var hela kartan, liksom många andra

Nyede. Vattenmärke funnet i överlantmäterienhetens arkiv på Länsstyrelsen i Härnösand. Märket återfanns i det papper varpå storskiftet i Ytterlänäs var uppritat.

CE = Carl Edström. Ägare 1800-

NYEDE

Nyede
år 18

*Vattenmärke tillhörande Nyede pappersbruk.
Ur Berghlund: Det gamla Ytterlänäs.*

över denna bygd uppgjord på papper som var tillverkat vid NYEDE pappersbruk. Vattenmärket är utformat som en glad fisk, som hoppar i strömmande vatten. Men även namnet på bruket förekommer i vissa ark.

Faktiskt finns också rester av detta bruk kvar att beskåda än i dag. På endast 50 meters avstånd från riksväg 90, som går mellan Kramfors och Sollefteå, kan man beskåda grundstenar och andra fundament liksom rester av den vattentub av trä som försåg bruket med vatten.

Källor:

Abt Hülphers: Fierde Samlingen om Ångermanland från 1780. Facsimilutgåva. Acta R Societatis Skytteanæ, 28. Umeå 1985.

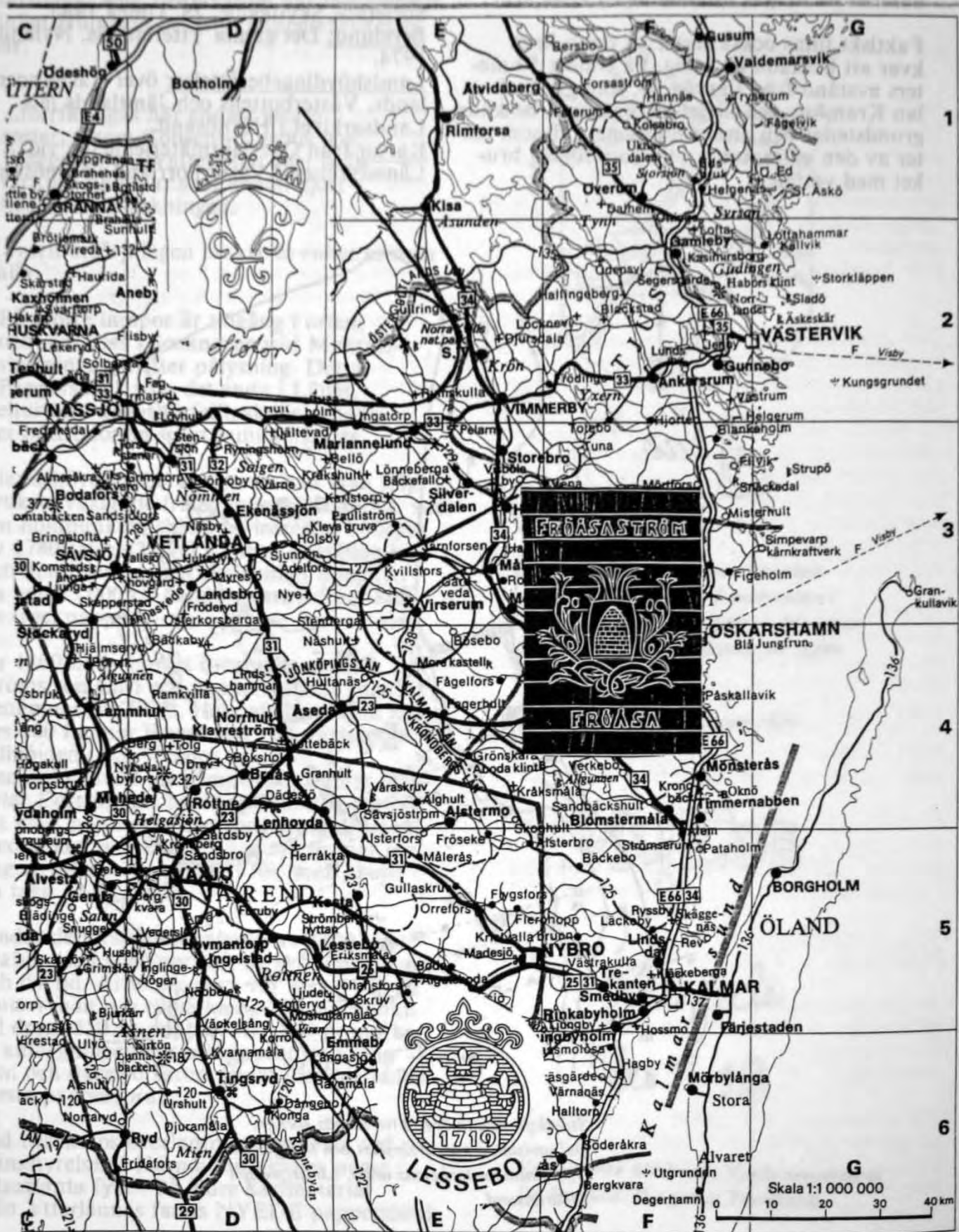
Berglund: Det gamla Ytterlännäs. Nyland 1974.

Landshövdingeberättelser över Västernorrlands, Västerbottens och Jämtlands län. Landsarkivet i Härnösand.

Kartor från Överlantmäterienheten vid Länsstyrelsen i Västernorrland. Härnösand.

Storskifteskarta över Ytterlännäs socken.
Del utvisande pappers bruket och herrgården.
Överlantmäterienhetens arkiv, Länsstyrelsen
i Härnösand

1-16/6 1991

Härmed inbjudes du att delta i den pappershistoriska konferensen NPH-12 i Småland, med uppehållsort Växjö, fredagen den 14 t o m söndagen den 16 juni 1991.

Programmet ser i stora drag ut på följande sätt:

Torsdag 13/6. Ankomst långväga bil- och tågburna deltagare

Fredag 14/9. Ankomst närboende och flygburna före kl 1100.

Dagen ägnas åt utflykt till Lessebo. Där demonstreras Sveriges (Nordens?) enda kommersiella handpappersbruk. Klippan-Lessebo bjuder på lunch. Föredrag hålles i bruksherrgården. Eventuellt besök på glasbruk denna dag. Kvällen fri (styrelsemöte).

Lördag 15/6. Dagen ägnas åt utflykt till Ösjöfors. Visning av det 1926 nedlagda handpappersbruket och dess orörda miljö. Samtidig visning av videofilmer om tillverkningen när bruket var igång samt andra filmer. Lunch och Föreningsstämma. På kvällen Festmiddag på hotellet.

Söndag 16/6. Utflykt till Fröåsa historiska handpappersbruk, nu i hembygdsparken i Virserum. Föredrag. Visning av möbelfabriksmuseet, typiskt för platsen. Besök på glasbruk. (Styrelsemöte). Avslutning senast kl 16.

Under bussutflykterna kommer uppehåll att göras på turistiskt intressanta platser. Småländska matspecialiteter kommer också att erbjudas.

Preliminära priser (de kommer att höjas något 1991):

Övernattning på hotell Cardinal, invid Växjö centralstation per person och natt SEK 250:- (Varje rum har två sängar. Kan utnyttjas som enkelrum för samma pris). Festmiddag på hotellet: två rätter SEK 215:-, tillkommer dryck. Vi räknar med att alla deltar.

Transporter kommer att ordnas gratis eller till ringa kostnad.

Beträffande flygresor till och från Växjö kontakta Linjeflygs trafikupplysning, tel 08-797 50 50. Under veckosluten ges i allmänhet rabatt. Ju längre i förväg du bokar din biljett desto större rabatt får du (i mån av plats). Förändringar kan förutses under 1991. Kontakta din resebyrå eller ovanstående telefonnummer.

Insändes till organisationskommittén c/o Jan Olof Rudén, S:t Eriksgatan 130 c, S-113 43 Stockholm **senast 31/1 1991**. Detaljprogram kommer att tillställas dem som anmält sig.

Jag anmäler mig härmed till pappershistorisk konferens, NPH-12. Jag kommer tillsammans med _____

Jag vill bo // i enkelrum, // tillsammans med _____

// Jag ordnar egen inkvartering

Jag/vi anländer ____/____ och avreser ____/____

Ort _____ Datum _____

120 ÅRI DET ER ALDEREN TIL BLEKING AV PAPIRMASSENE MED OZON

AV F. A. ABADIE-MAUMERT

I løpet av sommer 1990, leste man gjennom noen få meget diskrete notiser i fagpressen, at det store amerikanske papirselskap UNION CAMP hadde tatt i bruk, i sin massefabrik i Virginia, et anlegg for bleking av papirmasse med ozon istedenfor klor. Det vekte stor oppsikt. Man har talt om denne teknikken i mange år, flere pilotplaner har vært prøvet, den største av Papirindustriens Forskningsinstitutt (PFI) i Norge fra 1974, med en kapasitet på ca 20 ton pr. døgn. Resultatene var meget lovende men ingen var villige til å ta risikoen som representerer den industrielle igangsettelsen av en helt ny teknologi. Nå endelig er det gjort!

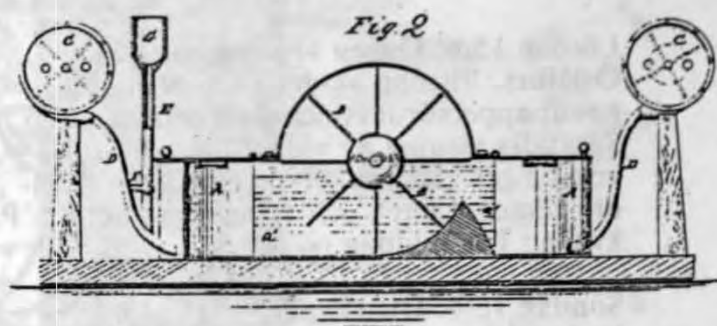
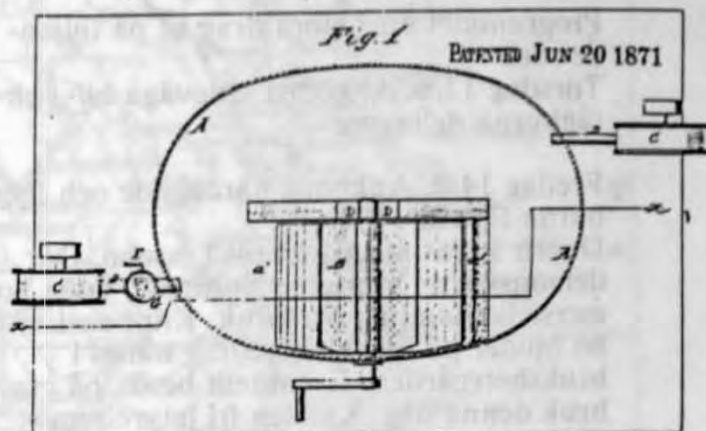
Samtidig stiller man spørsmålet: "Hvem var den første som foreslo å bleke papirmasse med ozon?" De lærde diskuterer meget om det og deres konklusjoner er ofte nasjonalprestige preget.

I arkivene til patentstyret finnes det et patent som angir: "Papirmassen som skal blekes er placert i en reaktor...som danner det meget virksomme blekemiddel, ozon som er en modifisert form av oksygen, med en stor hastighet, uten anvendelse av en klorgenerator og bleker masser i 15 minutter".

De som tror at oppfinnerene er forskere fra PFI i Norge med Soteland og Abadie-Maumert, eller fra PAPRICAN i Canada med Liebergott eller andre forskere fra Sverige, Frankrike også videre, tar feil. Ingen nekter at nordmenn med Soteland i spissen var pioner når det gjelder anvendelsen av ozon for å forbedre styrkeegenskapene til mekaniske masser henimot 1966. Da var det nesten allerede en århundrede siden det ovenpå nevnte patent var utsatt! Det gjelder det amerikanske patent 116 020 utsatt til John Campbell fra Chatham Village i staten New York. Det var den 20. juni 1871. Ja 1871!

På denne tiden var hverken sulfat eller sulfittmassene oppfunnet. Det fantes bare klute-

J. Campbell. Preparing and Bleaching Paper Pulp and other Fibrous materials.
116020

Witnesses:
John Campbell
John S. Smith

Attorney:
J. Campbell

PER *John Campbell*
Attorneys.

Campbells patent.
Patentstyrets arkiv, Oslo.

masser og sodamasser. Mekaniske masser fantes også men det var ikke aktuelt å bleke dem.

Det var knapt at den industrielle fremstilling av elektrisk strøm var mulig. Gramme's patent for den første dynamo for like strøm var fra 1869! I 1871, var ozon strukturen fremdeles dårlig kjent. Man er imponert over de profetiske vyer til oppfinneren. Hva skal man tenke om ideen å erstatte klor med ozon for å bleke papirmassen, nesten et århundrede før "oppfinnelsen" av miljøvernet og 110 år før undersøkelsen av mutagenitet av avlop fra klorblekingen fantes i forskningsprogramene til papirindustriens institutene rund omkring i verden?

Patentet gir også en tegning av reaktoren. Vel er det ikke mye felles med de mer eller mindre industrielle reaktorer som har vært presentert de siste tyve år, men allikevel.

Til tross for det, har et sammentreff av uheldige omstendigheter gjort at det ble så sent som i 1990, 119 år etter Campbell's patent at det første industrielle anlegg for ozonbleking av papirmassene er tatt i bruk.

Visse ganger går framskrittet meget langsomt i papirindustrien.

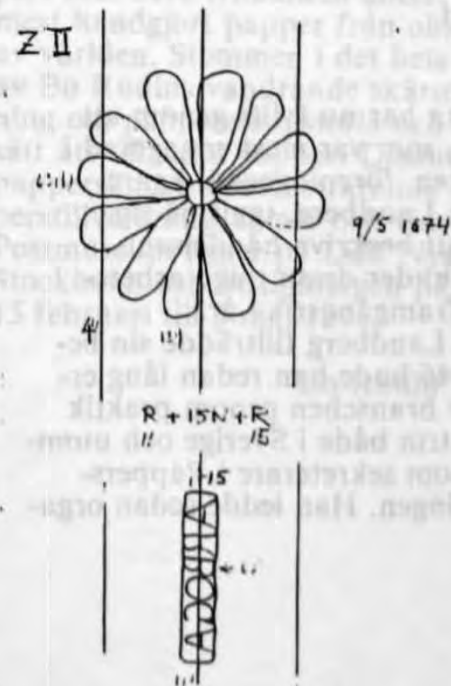
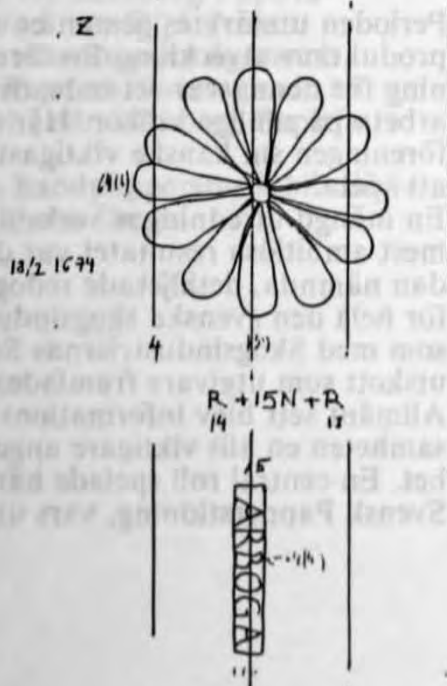
ARBOGA PAPPERSBRUK - ETT TILLÄGG

AV JAN OLOF RUDÉN

Som det ofta brukar vara när man just blivit färdig med ett arbete så dyker nytt källmaterial upp - så även denna gång.

Jag skrev i min artikel i NPHT 2/90 s 2 att "daterade papper från bruket inte påträffats förrän från oktober 1674".

Det formpar som här publiceras är faktiskt tidigare. Z-formen är daterad 18/8 1674 och Z II-formen 9/5 samma år. Dessutom utgörs vattenmärket av en annan typ av motiv - synbarligen med mindre anknytning till Holland än Amsterdams vapen och Narr.

EN BRANSCHFÖRENING BESKRIVEN

Ewert Landberg, Klara papper. Svenska pappersbruksföreningen 1947-1968. 152 s. Skogsindustrierna 1990.

De svenska skogsindustriernas utveckling är bättre dokumenterad än de flesta andra branscher. I en äldre generation forskare märks främst Elis Bosæus, som på liknande sätt som Carl Sahlin, när det gällde järn och stål, författade ett flertal grundläggande arbeten rörande massa- och pappersindustrins tidigare öden. Bosæus var själv, liksom Sahlin, tekniker och aktiv inom industrin. En historiker av facket som gjorde stora insatser för att belysa pappersframställningens historia var landsarkivarien Gustaf Clemensson. Bland annat var han redaktör och medarbetare, när det monumentala verket *En Bok om Papper* utgavs 1944. Samma roll spelade han, när ett annat vidlyftigt standardverk, Svenska pappersbruksföreningens 25-årsskrift, tillkom 1948. Trots att dessutom ett flertal skrifter i ämnet publicerats, främst det omfattande arbetet *Svensk skogsindustri i omvandling*, 1971, (redaktör Göran Wohlfahrt), och de ganska talrika företagsmonografierna, har det dock varit en påfallande brist att sista delen av Pappersbruksföreningens verksamhetstid från 1948 till 1968, då den uppgick i Svenska Cellulosa- och Pappersbruksföreningen, förblivit odokumenterad.

Denna lucka har nu fyllts genom att den person, som var mest engagerad i verksamheten, föreningens tidigare chef, Ewert Landberg, tagit på sig uppgiften att beskriva händelseutvecklingen under dessa tjugo arbetsfyllda och framgångsrika år.

När Ewert Landberg tillträdde sin befattning 1946 hade han redan lång erfarenhet av branschen genom praktik inom industrin både i Sverige och utomlands och som sekreterare i Pappersbruksföreningen. Han ledde sedan orga-

nisationens verksamhet under hela den behandlade perioden. Om man så vill kan boken alltså ses som en sorts indirekt självbiografi. Boken har blivit en faktaspäckad, men ändå lättläst och överskådlig sammanfattning av en utomordentligt mångsidig och maktpåliggande verksamhet.

Föreningens uppgift var att i olika avseenden på bästa sätt tillvarata pappersindustrins gemensamma intressen. I ett förord framhåller författaren hur efterkrigstiden med sina många ekonomiska regleringar gav föreningen en mängd arbetsuppgifter. Det gällde t ex att ta ställning till leveransplikt och stoppriser, statliga ingrepp i prissättningen på exportmarknaden och punktskatt på inhemsk konsumtion liksom frågor om massaförsörjningen till sådana pappersbruk som inte hade tillräckligt med egen råvara. - Dessutom medverkade föreningen vid omfattande förhandlingar om konjunkturutjämningsavgifter.

På det internationella planet gällde det EFTA-samarbetet och de långa förhandlingarna beträffande GATT. Arbetet inom OECD och FAO innebar ansvarsfulla och högt kvalificerade uppgifter.

Perioden utmärktes genom en remarkabel produktionsutveckling. En förutsättning för denna var att industrin kunde arbeta på rimliga villkor. Här hade föreningen sin kanske viktigaste roll att spela.

En mängd utredningar verkställdes. Det mest ambitiösa resultatet var den redan nämnda, detaljerade redogörelsen för hela den svenska skogsindustrin som med Skogsindustriernas Samarbetsutskott som utgivare framlades 1971. Allmänt sett blev informationsverksamheten en allt viktigare angelägenhet. En central roll spelade härvid Svensk Papperstidning, vars utgivning

leddes av Ewert Landberg. I ett dussin faktaspäckade kapitel får läsaren följa detta mångförgrenade förlopp, i flera fall illustrerat av över-skådliga diagram. Utöver redan nämnda frågeställningar gäller det t ex det nordiska samarbetet och de sk Scan-organisationerna liksom frågor om forskning och utbildning. Men det gäller alls inte bara summariska översikter, när så låter sig göra har framställningen en välgörande konkret utformning.

Men detta är inte bara ett verk som på ett begränsat utrymme förmedlar en mängd väsentliga upplysningar om föreningen och branschen. Ibland ger författaren också plats åt lättsamma episoder, t ex det tillfälle 1954, då Gustaf VI Adolf högst egenhändigt hade tillverkat ett par ark i ett handpappersbruk och på fråga om resultatet kunde anses acceptabelt fick till svar av formaren "Extra prima sekunda, Ers Majestät"

Sven Rydberg

Notiser

HANDPAPPERSTILLVERKNINGEN VID SILKEBORG NEDLAGD

I början av hösten lades handpappers-tillverkningen vid Silkeborg Papirfabrik ned. Detta är en följd av den strukturrationalisering som äger rum efter svenska Papyrus' övertagande av Forenede Papir, där Silkeborg Papirfabrik ingår.

Kommersiella handpappersbruk blir därigenom tyvärr ännu färre.

JOR

STOR UTSTÄLLNING OM PAPPER PÅ POSTMUSEUM VÅREN 1991

Under hela våren 1991 kommer Postmuseum i Stockholm att vara fyllt av papper. Inte bara frimärken alltså, utan mest handgjort papper från olika delar av världen. Stommen i det hela består av Bo Rudins vandrande skärmutställning om papperets historia och olika sätt att tillverka papper. Dessutom papperskonst, demonstrationer av papperstillverkning, filmer och video. Postmuseum ligger på Lilla Nygatan 6, Stockholm och utställningen pågår från 15 februari till 5 maj 1991.

Bo Rudin

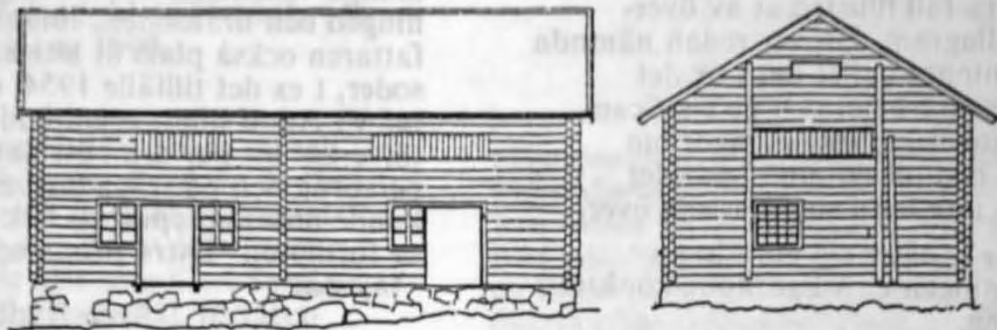
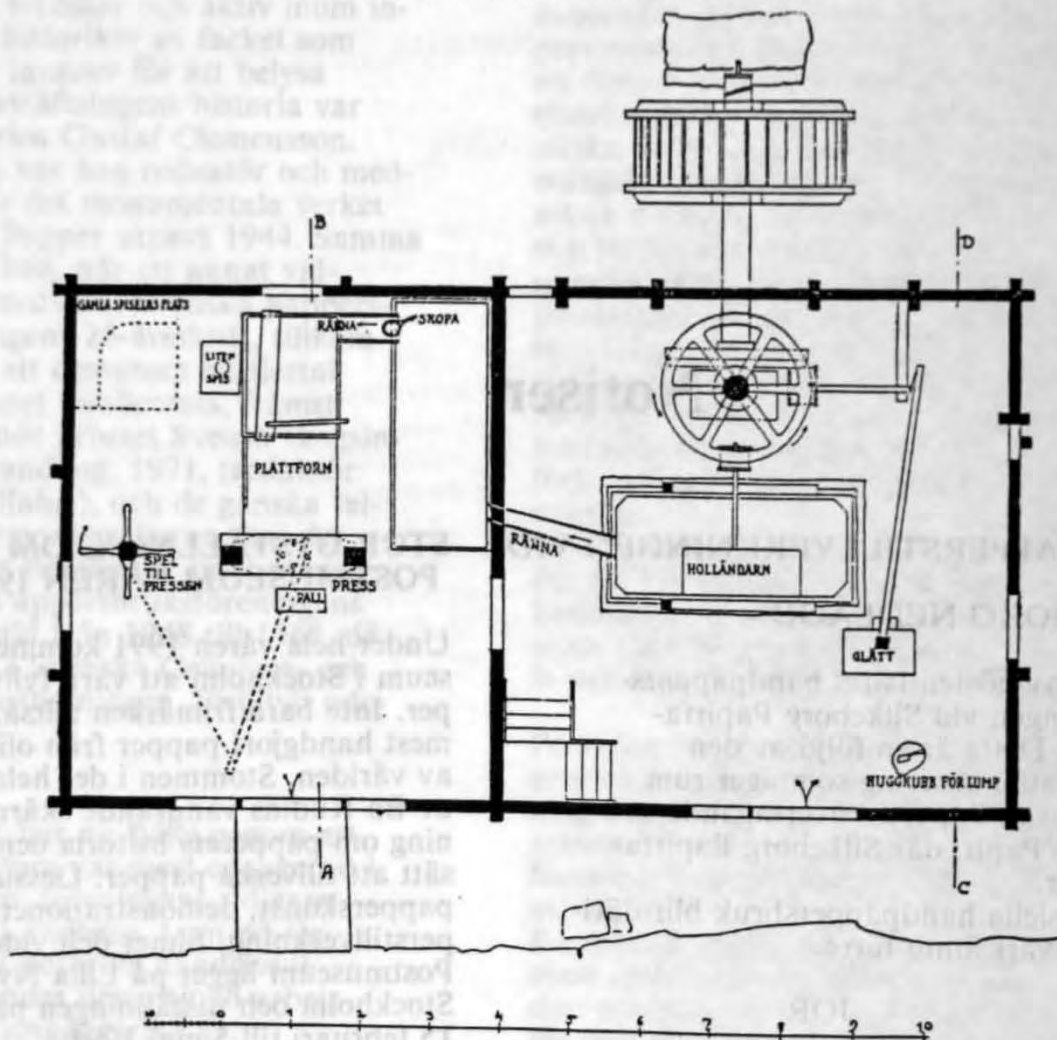

Fig. 2 o. 3. Fröåsa. Pappersbruket, fasad och gavel.

Uppmätt år 1930 av Frej Klemming.

Fig. 4. Fröåsa. Plan av bottenvåningen.

Ur Molae chartariae Svecanae. I